

HÁROMSÁGTAN

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.1. 2019.05.29.)

Az Isten egyetlenségét és hármasságát megfogalmazó háromságtan a keresztény egyházak közössége (ökumené, aliansz) számára a hit közös alapja. A szomorú tapasztalat szerint azonban sajnos gyakran úgy tanítják a háromságtant, hogy bibliai alapjaira nem mutatnak rá, jelentőségét nem fejtik ki, és rosszul illusztrálják. Nem csoda, ha a tan egyes hívőkben is bizonytalanságot kelt, és ismeret hiányában a biblikussága is megkérdőjeleződik bennük. Pedig csak maga a Háromság, azaz *Isten lény*e felfoghatatlan, a róla szóló tanítás, a háromságtan biblikus, értelmes és elmagyarázható.

1. A háromságtan lényege

A tan nem annyira állítani akar, mint inkább hamis állításoknak akarja elejét venni. Isten tehát a háromságtan szerint

- nem csak „egy” személy (az Atya), aki magányos lenne (arianizmus, unitarizmus),
- sem „három” külön isten (triteizmus)
- nem is három egymás utáni „megjelenési forma” mögött rejtőző, valójában ismeretlen Isten (modalizmus).

A háromságtan azt hirdeti, hogy egyetlen Isten van, és hogy az egyetlen Isten öröktől fogva három egylényegű személyben létezik, mint Atya, Fiú és Szentlélek, Szent Háromság Egy Isten. A háromságtan a bibliai adatok összegzésén alapul:

1. Csak egyetlen Isten van (5Móz 4:39, Ézs 43:10, Zsolt 86:10, Mk 12:32, 1Kor 8:4, 1Tim 2:5, Jak 2:19 stb.).
2. A Biblia Istennek, sőt helyenként az Istennek nevezi mind az Atyát, mind a Fiút, mind a Szentlelket:
 - a. Isten az Atya (Mal 1:6, Jn 6:45, Róm 1:7, 1Kor 8:6, Ef 4:6, 1Pt 1:2),
 - b. Isten a Fiú (Mt 1:23, Jn 1:1,18, 10:30, 20:28, Róm 9:5, Fil 2:6, Kol 2:9, Tit 2:13, 1Jn 5:20, 2Jn 9),
 - c. Isten a Szentlélek (ApCsel 5:3-4, 16:6-10, 1Kor 12:4-6).
3. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek egymással kapcsolatban van, egymással kommunikál, tehát mindhárom valóságos személy (Jn 16:13-14, Róm 8:26-27, Jel 22:16-17 stb.).

1.1. A háromságtan logikája

A fentiek alapján logikus a következtetés, hogy az egyetlen Istenen belül valamilyen módon három személyes valóság van. Ez a *Teremtőről* alkotott bibliai kép azért haladja meg az emberi felfogóképességünket, mert nincs rá példa *a teremtett világban*. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a tan irracionális lenne, csak azt, hogy egy szuprarácionális, értelemfeletti, felfoghatatlan lényről szól.

Isten azonban mást is állít önmagáról, ami meghaladja az emberi értelmet, és amit a háromságtagadók is elfogadnak, ti. lényének *idő- és térbeli végtelenségét*, azaz

- örökkévalóságát (1Móz 21:33, Zsolt 90:1-2, Ézs 40:28, Róm 16:26, 1Tim 1:17, 6:16),
- és mindenütt jelenvalóságát (Zsolt 139:7-12, ApCsel 17:27-28).

A háromságtan logikája tehát a Szentírásét követi:

1. Istennek vannak olyan *tulajdonságai* és olyan *tettei*, amelyek csak az övéi lehetnek, azaz más ilyen nem lehet, más ilyet nem tehet.
2. Az Írások pedig az Atyáról, a Fiúról és a Szentlélekről is állítják,
 - a. hogy olyan, amilyen csak Isten lehet,
 - b. és hogy olyasmit tesz, amit csak Isten tehet.
3. A kizárólag Istent jellemző tulajdonságok és tettek tehát az Atyáról, a Fiúról és a Szentlélekről is elmondhatók.

CSAK ISTEN	AZ ATYA	A FIÚ	A SZENTLÉLEK
Úr és Király 5Móz 10:17, Zsolt 136:3, Jer 10:10, ApCsel 17:24, 1Tim 1:17, 6:15, Jel 1:8, 11:17	Mt 6:9-10.13, 11:25	Lk 1:35.43, 2:11, 13:15, Jn 20:28, ApCsel 2:36, 11:20-21, Róm 1:4, 10:9, 1Kor 1:9, 8:6, 12:3, Fil 2:9-11, Kol 3:24, 1Tim 6:14-15, Júd 4, Jel 17:14, 19:13-16	2Kor 3:17 vö. 1Kor 6:17
Örökkévaló, halhatatlan Ézs 40:28, Zsolt 90:2, Róm 1:23, 16:26, 1Tim 1:17, 6:16	Jn 5:26	Mt 28:20, Jn 5:26, 8:58, 17:5, Zsid 7:21-28, 13:8, 2Pt 3:18, Jel 1:18	Zsid 9:14
Szent 3Móz 19:2, 1Sám 6:20, Ézs 6:3, 1Pt 1:15, Jel 4:8, 15:4	Jn 17:11	Lk 1:35, Jn 10:36, Mk 1:24, ApCsel 2:27, Jel 3:7	Lk 4:1, ApCsel 10:38, Jn 20:22, 1Kor 12:3, 2Pt 1:21

CSAK ISTEN	AZ ATYA	A FIÚ	A SZENTLÉLEK
Mindenütt jelen levő Zsolt 139:8-10, Péld 15:3, ApCsel 17:27-28	Mt 6:6, Jn 14:11	Mt 18:20, 28:20, 2Kor 13:5, Kol 1:17, 2:6, Zsid 1:3	Zsolt 139:7, Jn 14:17
Mindenről tud 1Sám 2:3, 1Kir 8:31-32, Zsolt 44:21-22, 94:9-10, 139:2, Jób 21:22, Róm 11:33-34	Mt 6:4.32, 10:29-30	Lk 2:46-47, Jn 2:25, 4:19,29, 16:30, 21:17, Kol 2:3, Mt 25:31-45, Zsid 4:12-13	Ézs 11:2, 40:13, Dán 4:6, Jn 14:26, 16:13, 1Kor 2:10-11
Mindenre képes 1Móz 17:1, 2Móz 6:3, Zsolt 72:18, Mt 19:26, 1Tim 6:15, Jel 11:17, 19:6	Mk 14:36, 2Kor 6:18	Mt 28:18, Jn 3:35, 5:19, Zsid 1:3, 2Pt 1:3-4, Jel 1:8	Jób 33:4, Zak 4:6, Lk 1:35
Dicsőséges Zsolt 24:8, Ézs 6:3, 42:8, 60:1-2, Róm 1:21, 11:36, Jel 4:11, 19:1	Mt 16:27, Róm 6:4,15:6, Fil 4:20, Ef 1:17	Jn 1:14, 12:23, 13:31-32, 17:4, Zsid 1:3, 13:21, 1Pt 4:11, 2Pt 1:16-17, 3:18, 1Kor 2:8, 2Kor 4:3-6, Jak 2:1, Jel 5:12	1Pt 4:14, 2Kor 3:18
Teremtő 1Móz 1:1, Neh 9:6, Zsolt 102:26, Ézs 44:24, 45:12,18, ApCsel 7:49-50, 17:24, Zsid 11:3	Ef 3:14-15	Jn 1:1-4, Kol 1:16, Zsid 1:2	1Móz 1:2, Jób 33:4, Zsolt 104:30
Gondviselő Zsolt 33:19, 55:23, 68:20, 145:13-16, Jób 12:10, ApCsel 14:17, 27:24-25, Fil 4:19, 1Pt 1:5	Mt 5:45, 6:11.26.31-33, 10:29-30, ApCsel 17:24-25	Jn 10:10-11, Róm 8:35, Kol 1:17, Zsid 1:3	Zsolt 104:30, Jób 34:15, Gal 5:25
Ihlet, sugalmaz 2Móz 20:22, 24:4, Jer 30:2, Ézs 30:8, Róm 3:2, Kol 1:25, 1Thessz 2:13	Jn 8:28, 12:49-50, 17:17, 2Jn 4	Jn 1:14, 16:12-15, Zsid 1:1-2, 1Pt 1:11	4Móz 11:25, Mt 22:43, Ef 3:2-5, 1Tim 4:1, 1Pt 1:11, 2Pt 1:20-21, Jel 14:13

CSAK ISTEN	AZ ATYA	A FIÚ	A SZENTLÉLEK
Támaszt fel 5Móz 32:39, 2Kor 1:9, 4:14, Zsid 11:19, Kol 2:12	Jn 5:21	Jn 5:21, 6:39-40, 11:25, Fil 3:8-11, Kol 2:13, 3:3	vö. Róm 8:11
Ítélt meg 1Móz 18:25, Zsolt 96:13, 130:3-4, Mk 2:7, Róm 2:1-8.15-16, 14:10, 1Pt 4:5, Jel 20:11-15	1Pt 1:17, vö. Mt 10:32-33	Mt 25:31-33, Jn 5:22-23,27, ApCsel 17:31, 2Kor 5:10, 2Tim 4:1	Ézs 4:4, Jn 16:8
Üdvözít Ézs 43:11, 63:16, Mt 19:25-26, ApCsel 2:47, 20:28, Tit 2:11, Júd 25, Jel 7:10 19:1	1Jn 4:14, Jn 3:16, 17:4, 18:11	Mt 26:28, Jn 1:29, 4:42, ApCsel 4:10-12, Tit 3:6, Zsid 5:9, 7:25, 1Jn 4:14	Zsid 9:14, Tit 3:5
Nyilvánít igazzá Róm 3:30, 4:6, 8:33	vö. Róm 5:10	Róm 5:9, 10:4, Gal 2:17, 1Kor 1:30, 2Kor 5:19-21	1Kor 6:11, vö. Gal 5:5
Szentel meg 2Móz 31:13, 1Thessz 5:23, 2Kor 7:1	Jn 17:17	Zsid 10:14, Ef 5:25-27, 1Kor 1:30	Róm 15:16, 1Kor 6:11, 2Thessz 2:13, 1Pt 1:2
Teremt / szül újjá Jn 1:12-13, 1Jn 3:9	1Pt 1:3	2Kor 5:17, Gal 6:15, Ef 2:15	Ez 36:25-27, Jn 3:3-8, Tit 3:5
Lakik a hívőben 2Pt 1:4, 1Jn 3:24, 4:12,16	vö. Róm 8:9-11, 2Pt 1:4, 1Jn 3:23	Róm 8:10, 2Kor 13:5, Kol 1:27; vö. Ef 3:17, 1Jn 5:12	Jn 14:17, Róm 8:9-11, 1Kor 3:16, 6:19, vö. Ef 3:16
Imádandó / tisztelendő 2Móz 20:4-5, Ézs 45:23, Mt 4:10, Jn 4:24, 1Kor 14:25, Jel 4:9-10, 19:10	Mt 6:9, Jn 4:23-24	Jn 5:23, 9:35-38, Fil 2:6-11, Zsid 1:5-6	vö. Jn 4:24, 2Kor 3:17, Mt 28:19

A táblázat ősegyházi formulája ez: „Csak Isten szent; szent az Atya, szent a Fiú, szent a Lélek, még sincs három Isten, csak egy, aki szent.” Stb.

1.2. A három személy viszonya

A Háromság tagjai gyakran együtt, de külön személyként említettnek (Mt 3:16-17, 28:19, Jn 14:16-17, 16:13-15, 1Kor 12:4-6, 2Kor 13:13, 1Pt 1:2, Ef 1:3-14, 4:4-6, Tit 3:4-6), egymásról külön személyként beszélnek, illetve egymással is kommunikálnak (Jn 16:13-14, Róm 8:26-27, Jel 22:16-17).

A három isteni személy Jézus isteni és emberi természetéhez hasonlóan *egyszerre* megkülönböztethető és szétválaszthatatlan. Ennek az emberfeletti valóságnak persze egyszerre mindig csak az egyik oldalát tudjuk felfogni.

	...megkülönböztethető...	...és szétválaszthatatlan
Az Atya és a Fiú...	Jn 3:16, 5:20, Zsid 5:7-9	Jn 10:30, 14:8-11
Az Atya és a Lélek...	Jn 14:16-17, Róm 8:26, 1Kor 2:10-11	Róm 8:14-15
A Fiú és a Lélek...	Jn 14:16, 16:7	1Kor 6:17, 2Kor 3:17, Gal 4:6, Zsid 10:29

1.3. A három személy összhangja

A Háromság tagjai közötti alá-fölé rendeltség (Jn 16:13-14, 1Kor 15:28) nem „alacsonyabb rendűséget” jelent, hanem

1. az üdvözítés művében betöltött sajátos feladatukból következik (pl. nem az Atyát, hanem a Fiút feszítették meg)
2. és a személyek összhangjára, kölcsönös függésére mutat:
 - a. a Fiú csak az Atya iránti engedelmességgel bizonyíthatta, hogy ő Isten Fia: mert az Atya tetteit teszi és az Atya szavait mondja (vö. Jn 5:19.30, 6:38, 7:16, 12:48-50, 14:10-11, Lk 4:18:21, Zsid 5:7-9)
 - b. a Szentlélekben a tanítványok onnan ismerhették fel Jézus Krisztus Lelkét, mert a Jézustól kapott szavaival Jézust dicsőítette (Jn 16:13-14, 1Kor 12:3).

1.4. A Háromság illusztrálása

A Teremtőnek a teremtett világból vett dolgokkal való illusztrálása csak egy-oldalúra sikerülhet. Az egységét vagy a háromságát külön-külön lehet illusztrálni, de ezeket egyszerre nem. A képi ábrázolására tett kísérletek torzókat eredményeznek, a teremtett világból vett szemléltető példák nem tudnak megfelelő képet adni Istenről (pl. a víz három halmazállapota, vagy a maga a Nap, a fénye és a melege). Az emberi logikába vagy képzeletbe beleférő „Isten” csak az emberi fejekben létezik (ApCsel 17:29).

A mózesi törvényben az Istenség ábrázolásának tilalma (2Móz 20:4) a közel-keleti pogány bálványimádás gyakorlata ellen szólt. Ahogy az Istenség „névtelen” abban az értelemben, hogy nincs olyan neve, aminél fogva megidézhető és így manipulálható lenne (2Móz 3:13-14), úgy az Istenség „képtelen” is, abban az értelemben, hogy művésziileg ábrázolhatatlan, legfeljebb „jelek” (betűk, fogalmak, jelképek) utalhatnak rá.

Krisztus annyiban hozott újat, hogy bár maga az Istenség, tehát a Szent Háromság továbbra sem ábrázolható, a Krisztus, akiben az Isten valóságos emberré lett, igenis ábrázolható (a VII. Egyetemes Zsinat tanítása).

2. A háromságtan jelentősége

A háromságtan nem tipikus emberi istenkép

2.1. Istenkép: az Isten szeretet

Először is, a tan *az Istenség egyik alapvető tulajdonságát* védi. Ha Isten *egyetlen* személyként létezne, akkor nem lehetne az, aki: maga a szeretet (1Jn 4:8). A szeretet ugyanis *viszonyt* kifejező fogalom, és ha Isten *magányos* lény lett volna a világ megteremtése előtt, akkor teremtmények nélkül nem lehetett volna maga a szeretet, azaz *szüksége* lett volna másokra, hogy *önmaga* legyen. Isten azonban önmagában elegendő, másra nem szoruló, és az Istenségen belüli három személy között már a világ megteremtése előtt is tökéletes szeretet létezett. Talán ez indokolja, hogy csak az Újszövetségben, a Fiú és a Lélek külön személyként való megjelenésekor lehetett kimondani, hogy „Isten szeretet”. Ennek pedig nem elméleti, hanem spirituális tétje van: „aki a szeretetben marad, Istenben marad, és az Isten is őbenne” (1Jn 4:16).

2.2. Etika: így szeressétek egymást

Másodszor, a tan *a keresztény etika egyik alapvető parancsát* védi, ugyanis az Istenség lényén belül a személyek között élő kapcsolat Krisztus tanítványai számára *példaadó*. Ahogy az Atya szerette a Fiút, úgy szeretett minket a Fiú, és nekünk is ezzel a szeretettel kell szerelnünk egymást (Jn 15:9-12). Ezt a szeretetet pedig a személyek isteni és személyes volta, illetve a Szentlélek bennünk és közöttünk való munkálkodása teszi valóságossá, átélhetővé, továbbadhatóvá.

2.3. Megváltás: úgy szerette a világot

Harmadszor, a tan *a megváltást, a bűnbocsánat evangéliumát* védi. Ennek megértéséhez a bűn fogalmát, a bűn és a halál összefüggéseit, illetve Isten igazságosságának és bűnösök iránti szeretetének összeegyeztethetőségét kell megérteni.

Ami „a bűnt” illeti, ez alapvetően az öntörvényűség (én döntöm el, mi jó és mi rossz vö. 1Móz 3:5), minden véték ebből következik. A közös emberi tapasztalat szerint mind öntörvényű lények vagyunk, mind vétkezünk és mind meghalunk. Ami a vétkezést illeti, nem akkor vagyunk bűnösök, amikor vétkezünk, hanem azért vétkezünk, mert a természetünk bűnös (Róm 7:14-17). Ami pedig a halált illeti, a halál a bűn, az öntörvényűség büntetése, illetve következménye (1Móz 2:17, Róm 6:23, Ef 2:1, Gal 6:7-8).

Ami az ítéletet illeti, egyrészt Isten szent és igazságos, így a bűnt saját lényéből fakadóan sem hagyhatja figyelmen kívül, mintha nem történt volna semmi. Másrészt a világban zajló dolgok Istent is érintik (ApCsel 17:28), ezért Isten minden bűn egyúttal Isten elleni bűn is (1Móz 39:9, Lk 5:21). Isten és ember elleni bűneinkre tehát Istentől is bocsánatot kell kapnunk (ld. Mk 2:5). Isten pedig a bűneinket vagy rajtunk kéri számon (és igazságosan büntet), vagy megbocsát nekünk (elengedi a tartozást) – a saját kárára. Isten ugyanis nem csupán szent és igazságos, hanem szeret is minket, és nem akar minket büntetni. Inkább fordul önmaga ellen, mint ellenünk. Amikor tehát a Fiú Jézusban emberré lett, és a kereszten helyettünk, miattunk, értünk bűnhődve kiengesztelte az Atyát, ez az Istenségen „belül” történt, kívülálló bevonása nélkül (1Jn 4:10, Róm 3:25). Isten tehát a saját kárára vett önmagának elégtételt.

Ha Isten nem lenne több, mint Atya, ha nem lenne Fiú is, akkor egyszerűen nem lehetnénk megváltva. Mivel azonban Istenen belül három egylényegű személy van, és a Fiú valóságos emberré lett, hogy kiengesztelje az Atyát, egyfelől Isten érvényt tudott szerezni igazságosságának, és a bűn elnyerte büntetését (valaki bűnhődött), másfelől Isten megmutatta irántunk való szeretetét is. Amikor ugyanis a Fiú ártatlanul bűnhődött helyettünk, Isten önmagával szemben volt igazságtalan, hogy velünk ne kelljen igazságosnak lennie (nem mi bűnhődünk).

Istent semmi sem kényszerítette erre, de úgy döntött, hogy így tesz, és ezt saját lénye is lehetővé tette. Nincs is más monoteista vallás vagy háromságtagadó irányzat, amely a bűnbocsánat problémájára valódi megoldást adhatna. Amikor azt állítják: Isten egyszerűen eltekint a büntetéstől, vagy egy nem emberi lényt büntet helyettünk, vagy nincs is lehetőség a bűnbocsánatra, Istent vagy az igazságosságától vagy a szeretetétől fosztják meg, mert a kettőt egymással szembe állítják.

3. A háromságtan félreértése és tagadása

Az Újszövetséget és a korai egyházatyákat olvasva egyértelmű és cáfolhatatlan, hogy a nagy zsinatok előtt is hitték, hogy

- a Messiásban maga Isten lett emberré,
- és hogy a köztük munkálkodó Szentlélek nem csupán erő, hanem személy.

Ez a hitvallás a mai napig elég lenne, ha a 2-5. században nem léptek volna fel bizonyos hamis tanítók, akik ezeket az alapvető tanításokat félreértették vagy tagadták, és ha mások nem léptek volna a nyomukba a 16. és a 19. században.

3.1. Állandó kérdések

A Biblia istenképéből következik, hogy az egyháztörténet során egyrészt mindig ugyanazok a kérdések merültek fel, másrészt és a bibliailag megalapozott válaszon kívül általában ugyanazok az alternatívák kerültek elő:

1. Valóban három isteni személy létezik?
 - a. Igen, de az egyetlen Istenségben (trinitárius monoteizmus).
 - b. Igen, a három személy három külön isten (triteizmus).
 - c. Nem, valójában nincs három „személy”, ezek csak az egyszemélyű Isten megjelenési formái (modalizmus).
 - d. Nem, valójában csak az egyik személy Isten, az Atya. A többi nem az, hanem teremtmény, alárendelve az Atyának (szubordinacionizmus, arianizmus).
2. A személyek örökké léteznek?
 - a. Igen, örökké együtt léteznek (trinitárius monoteizmus).
 - b. Igen, de örökké külön léteznek (triteizmus).
 - c. Nem, csak egy ideig, mert a három megjelenési forma csak ideiglenes, időben egymás utáni (modalizmus), vagy csak az üdvtörténet végéig léteznek (markellianizmus).
 - d. Nem, csak egy ideje, mert a Fiú és a Lélek csak teremtmény, tehát volt idő, amikor nem létezett (szubordinacionizmus, arianizmus).
3. Mi az, ami az Atyát, a Fiút és a Szentlelket megkülönbözteti, és mi az, ami bennük közös?
 - a. A különbséget a „kicsoda?” kérdés és a „személy” vagy „személyes valóság” (gör. *hüposztaszisz*) fogalma fejezi ki.
 - b. A közöset a „micsoda?” kérdés és a „lényeg” (gör. *úszia*) vagy „természet” (gör. *phüszisz*) fogalma fejezi ki.

3.2. Régi-új alternatívák

Mi történik a nem bibliai alternatívákban?

1. A *triteizmus* a személyeket egymás mellé rendeli, és az Istenség egységét szétbontja több istenre.

2. A *modalizmus* a személyeket egymás után rendeli, örök létezésük tagadásával önálló létüket a közös lényegben feloldja.
3. A *szubordinacionizmus* vagy *arianizmus* a személyeket egymás alá-főlé rendeli, közös lényegük tagadásával egységüket szétbontja.

A triteizmus gyakorlatilag többistenhit lenne, és a háromságtant annak tagadói többnyire ezzel keverik össze. A másik két teológia Istent egyetlen személynek látja. A szubordinacionizmus az Atya, a modalizmus pedig egy az Atya, a Fiú és a Szentlélek „formája” vagy „neve” mögött rejtőző Isten egyeduralmát (monarchia) vallja. Ezét e két utóbbi felfogás nem más, mint a monarchianizmus két alfaja:

Monarchianizmus (görög <i>monosz</i> = egyetlen + <i>arkhón</i> = uralkodó)	
A. Modalista monarchianizmus vagy modalizmus (<i>modus</i> = mód, forma)	B. Dinamikus monarchianizmus vagy szubordinacionizmus (<i>sub</i> = alá + <i>ordinatio</i> = rendelés)

A háromságtan és gyakori eretnek alternatívái:

Trinitarianizmus	Modalizmus	Ebionitizmus	Arianizmus	Triteizmus
Isten az Atya,	Isten első megnyilvánulása az Atya,	Csak az Atya Isten,	Csak az Atya Isten,	Az Atya az egyik Isten,
Isten a Fiú,	Isten második megnyilvánulása a Fiú,	a Fiú csak különlegesen ihletett ember volt	a Fiú az első, isteni-félisteni teremtmény,	a Fiú a másik Isten,
Isten a Szentlélek,	Isten harmadik megnyilvánulása a Lélek,	a Lélek Isten személytelen ereje,	a Lélek Isten személytelen ereje,	a Lélek a harmadik Isten,
de csak egy Isten van, aki három személyben él	tehát csak egy Isten van, aki egyetlen személy	tehát csak egy Isten van, aki egyetlen személy	tehát csak egy Isten van, aki egyetlen személy	tehát három isten van.
Mai példa:	Egyesült Pünkösdi Egyház, branhamisták	Unitárius Egyház	Jehova Tanúi	Az Utolsó Napok Szentjei (mormon vallás)

4. A háromságtan zsinati megfogalmazásai

A magyar fordítások forrása „a Denzinger” (*DH*)¹, amit a görög kritikai szövegkiadások alapján Bugár M. István (Magyar Patrisztikai Társaság) javított.

A Nicaeai / Nikaiai I. Egyetemes Zsinat (Kr.u. 325)

A zsinat összehívását elsősorban egy alexandriai presbiter, Areiosz (Arius) hamis tanainak terjedése tette szükségessé. Tagadta, hogy a Krisztusban *Isten* lett emberré, és azt tanította, hogy a Fiú csak Isten *első* teremtménye, egy *félisteni* lény, aki Jézus emberi testében annak emberi lelke *helyett* élt. Eszerint azonban Jézus nem lett volna sem Isten, sem ember, csak egy félisten félemberi kreatúrája.

Az „arianizmus” fő kritikusa Alexandriai Athanasziosz (Szent Atanáz) volt. A zsinat hitvallása az egymáshoz igen hasonló régi római, kopt és más hitvallásokra épül, de az arianizmus miatt a *Fiú* lényére koncentrált, és kiemeli, hogy ő nem csupán teremtmény, hanem valóban ember és valóban Isten, az Atyával „egylényegű” (*homoúsziosz*). Ezzel a zsinat nem azt állította, hogy több Isten van, hanem hogy Isten *több* mint Atya: Fiú is, Lélek is.

DH 125-126.

Hiszünk az egy Istenben, mindenható Atyában, minden láthatónak és láthatatlannak alkotójában.

És az egy Úrban, Jézus Krisztusban, az Istennek a Fiában, az Atyától egyszülöttként születettben, azaz az Atyának a lényegéből, Isten az Istentől, világosság a világosságtól, *valóságos Isten a valóságos Istentől, született, nem teremtett, egylényegű* [HOMOÚSZIOSZ] az Atyával, általa teremtett minden, ami az égben és ami a földön van; aki értünk, emberekért és a mi üdvösségünkért *leszállott*, és megtestesült, emberré lett, és szenvedett, és feltámadt a harmadik napon, és felment a mennyekbe, el fog jönni ítélni élőket és holtakat.

És a Szentlélekben.

Azokat pedig, akik azt mondják: „volt, amikor nem volt”, és: „mielőtt született, nem volt”, és hogy „a még nem létezők között teremtett”, vagy azt mondják, hogy egy másik valóságból [HÜPOSZTASZISZ] vagy lényegből [ÚSZIA] van, vagy teremtett vagy megváltozhat vagy elváltozhat az Isten Fia – ezeket kiközösíti a katolikus egyház.

A Konstantinápolyi II. Egyetemes Zsinat (381.)

A zsinat összehívását és a nikaiai hitvallás kibővítését elsősorban négy hamis tan tette szükségessé. Noétosz, Praxeasz és Szabelliosz már korábban is azt tanította, hogy a három „személy” csak az egy személyű Isten három egymás utáni megnyilvánulási formája (latin *modus*). A „modalizmus” vagy „szabellianizmus” azonban a személyeket idézőjelbe téve a kapcsolatuk minden elemét (szeretet, küldés, engedelmesség, kiengesztelés stb.) színjátékká teszi, Isten pedig lényegében ismeret-

¹ Denzinger, Heinrich – Hünermann, Peter: *Hitvallások és az Egyház Tanítói Hivatalának megnyilatkozásai*; Szent István Társulat, Budapest / Örökmécs Kiadó, Bátortereny, 2004

len marad. A hagyományosan hármassal osztatú hitvallások (Atya, Fiú, Szentlélek) azonban *egyszerre* hangsúlyozzák a személyek lényegi egységét és megkülönböztetőségét, miközben Egyetlen Istenről beszélnek.

Apollinarisz, laodikeai püspök azt tanította, hogy az Ige átvette Jézus emberi *elméjének helyét*; mivel ez tagadná Jézus teljes és valóságos emberségét, a hitvallás hangsúlyozza, hogy a Fiú megtestesülve Máriából valóban „emberré lett”.

Markellosz ankürai püspök azt tanította, hogy a Szent Háromság meg fog szűnni, miután a Fiú minden hatalmát átadja az Atyának; mivel ez tagadná a három isteni Személy örök létezését, a zsinat a hitvallást így egészítette ki: „...és országának nem lesz vége”.

Makedoniosz konstantinápolyi püspök pedig azt tanította, hogy a Szentlélek nem Isten, hanem csak a Fiú teremtménye, angyalszerű lény; ezért a zsinat a nikaiai hitvallás Szentlélekről szóló részét kiegészítette más, régebbi, helyi hitvallások bővebb szövegével.

DH 150.

Hiszünk egy Istenben, a mindenható Atyában, mennynek és földnek, minden láthatónak és láthatatlannak alkotójában.

És az egy Úrban, Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában, aki az Atyától született az idők kezdete előtt.² Világosság a Világosságtól, valóságos Isten a valóságos Istentől. Született, de nem teremtmény, az Atyával egylényegű, és minden általa lett. Értünk, emberekért, a mi üdvösségünkért leszállott a mennyekből. Megtestesült *a Szentlélektől és a Szűz Máriától, és emberré lett.* Pontius Pilátus alatt értünk keresztre feszítették, kínhalált szenvedett és eltemették. Harmadnapra föltámadt az Írások szerint, fölment a mennyekbe, ott ül az Atya jobbján, de újra eljön dicsőségben, ítélni élőket és holtakat, *és országának nem lesz vége.*

És a Szentlélekben, Urunkban és éltetőnkben, aki az Atyától³ származik, akit éppúgy imádunk és dicsőítünk, mint az Atyát és a Fiút. Ő szólt a próféták szavával. [Hiszük] az egy, szent, egyetemes és apostoli Anyaszentegyházat, valljuk az egy keresztséget a bűnök bocsánatára; várjuk a holtak föltámadását és az eljövendő örök életet.

A zsinatoló püspököknek nem volt könnyű dolguk. A hamis tanok cáfolatához nem volt elég a Biblia szavait használni, mert *maga a bibliai nyelvezet volt a probléma* (mit jelent pl. „az Isten Fia” fogalma). Ezért a görög filozófia és a latin jog nyelvéből kellett szavakat kölcsönözni (pl. személy, lényeg). Ráadásul a püspökök anyanyelve is eltérő volt (görög, latin, szír, kopt stb.), és bár léteztek teológiai iskolák sajátos hangsúlyokkal (pl. antiókhiai, alexandriai), még nem volt nemzetközi teológiai szótár. A hitvallásokban használt szavak is többjelentésűek voltak, illetve

² A latin hitvallási hagyományban benne maradt a Nicaei / Nikaiai hitvallásból, hogy „Isten az Istentől”, de a görög eredetiben nem szerepel. Az ortodoxok nem használják.

³ A latin szövegbe 675-ben, a hispániai IV. Bragai Zsinaton betoldották: „és a Fiútól” (*Filioque*), hogy az ariánus hitről visszatérő vizigótok számára hangsúlyozzák Krisztus egységét az Atyával. A betoldás fokozatosan terjedt el nyugaton, előbb a frankok közt, majd az ezredforduló után Róma is átvette. Ezért a nyugaton ebben a formában ismerik.

hamis és hiteles tanítók egyaránt használták őket. A viták mögött tehát az a jogos félelem állt, hogy a szöveg félreérthető vagy félremagyarázható lesz. Bár a püspökök vita közben időnként megfélemlítettek a méltóságukról, ez is a viták *tétjét* mutatja: őrizni az evangéliumot, és általa minden mást. Hálásak lehetünk nekik.

5. Válaszok a háromságtan elleni érvekre

5.1. A Bibliára hivatkozó érvek

1. „A Háromság szó nincs is benne a Bibliában.”

- Attól, hogy egy szó nincs benne a Bibliában, még kifejezhet bibliai tartalmat (a görög *biblia* = „könyvek” szó sincs benne a Bibliában), a szó hiánya tehát önmagában nem érv.
- A háromságtan ráadásul azért használ nem bibliai kifejezéseket, mert a 4. századra *maguk a bibliai kifejezések* váltak egyes tanítók számára problémává, akik már nem értették, mit jelent pl. az „Isten Fia” kifejezés (zsidóknak: „aki Isten”). Miattuk lett szükséges az apostolok szavait más szavakkal visszaadni, körül írni.

2. „A háromságtan nincs benne a Bibliában.”

- Maga a szó és a tan *részletesen kifejtve* valóban „nincs benne” az Írásokban, de amire a szó utal, és amit a tan kifejt, annak *minden részlete* „benne van”, hiszen minden mondata az Írás valamely kijelentésére épül.

3. „Ha a háromságtan nincs benne az Újszövetségben, nem is lehet fontos tanítás.”

- A háromságtan azért nincs benne az Újszövetségben, mert olyan teológiai kérdésekre válaszol, amelyek *csak nemzedékekkel az apostolok kora után* vetődtek fel, a 4. században.
- Az egyház válaszai *akkoriban is* fontosak voltak, és *ma is* azok, mert ugyanazok a kérdések és hamis válaszok ma is felmerülnek. A tan fontosságát tehát nem lehet csak az alapján megítélni, hogy megjelenik-e a Bibliában.

4. „A Biblia szerint 'egy az Isten' – nem három.” (Ef 4:6)

- A szöveg *nem* Isten lényéről szól, hanem azt sorolja, hogy *mi közös, mi ugyanaz* az egyházban, mert *csak egy* Test, Lélek és remény, Úr, hit és keresztség *van*, ahogy *egy Istene van* mindenkinek.
- Az „egy az Isten” (*heisz ho theosz*) régies, nyelvtanilag formahű, tartalmilag félrevezető fordítás. Helyesen: „egy Isten van”.

5. „A Biblia csak egyszer említi együtt az Atyát, a Fiút és a Szentlelket (Mt 28:19).”

- Nem igaz, ld. Mt 3:16-17, 2Kor 13:13, Ef 4:4-6, Tit 3:4-6 stb.

6. „A háromságtan zavaros, de 'Isten nem a zűrzavar Istene' (1Kor 14:33).”

- A hivatkozott szöveg környezetéből látható, hogy nem Istenről szól, hanem a *gyülekezeti rendről* – ti. a próféták várják meg egymást, ne vágjanak egymás szavába, mert az zűrzavarhoz vezetne.

4.2. Egyháztörténeti érvek

7. „A korai egyház nem használta a Háromság szót.”

- Nem igaz. A fennmaradt iratokban a gör. *triasz* először 180 körül fordul elő Antiókhiai Theophilosznál (*Autolükoszhoz* 2.15), a latin *trinitas* pedig 213-ban Tertullianusnál (*Praxeas ellen* II.3; ő már a „személy” = *persona* és a „lényeg” = *essentia* fogalmát is használja).
- A szóhasználat és a tanítási mód azt mutatja, hogy a szó és a tan *már a 2. század végén* közismert volt. Ez persze nem a Jézus istenember és a Szentlélek személy voltába vetett hitről szól, hiszen az *még korábban is* bizonyítható.

8. „A Háromságot a 325-ös Nicaeai Zsinaton találták ki.”

- Ez sem igaz. A zsinat *nem új* dolgot fogalmazott meg, hanem régi tanítást fogalmazott *újra* egy hamis tan miatt. Nem Jézus istensége volt az újdonság, hanem annak tagadása, illetve tagadásának terjedése.
- A zsinat a tan megfogalmazásához *jóval korábbi* tanítók írásait és a helyi keresztelési hitvallások szövegeit is felhasználta.

9. „Jézus istensége néhány szavazaton múlt.”

- A 325-ös Nicaeai/Nikaiai Zsinaton a hagyomány szerint 318 püspök vett részt. A Jézus istenségét tagadó Ariust kezdetben tizenheten támogatták, de a végére csak ketten maradtak.

10. „A Háromságot Nagy Konstantin, egy pogány uralkodó vezette be.”

- Nagy Konstantin kétségkívül ellentmondásos személyiség volt, de a személyes hitén nem érdemes vitatkozni. A zsinatot hivatalosan ő hívta össze, de a püspökök indítványára. Teológiai kérdésekbe sosem szólt bele, számára csak az egyház és általa a Birodalom egysége volt fontos.

11. „A Háromság a pogány vallásokból lett átvéve.”

- Az ókori pogány vallásokban mindig *istencsaládokkal* találkozunk: apa, anya, gyerekek, a szülők is tkp. testvérek stb. A trinitástan isteképe teljesen egyedülálló.
- Azok a vallások, amelyekben egyáltalán előfordul valamilyen hármasság, és amelyekre a háromságtagadó vallási irányzatok kiadványai hivatkozni szoktak, az egyháztól *térben, illetve időben távol* léteztek.

- Az egyháznak *semmi oka nem volt* ilyen istenképek átvételére, ilyesmire erőszakkal sem lehetett volna kényszeríteni, hitvédői pedig ki is gúnyolták az ilyesmit.

5.3. Logikai érvek

12. „A háromságtan matematikai képtelenség: $1+1+1=3$. A háromságtan három istenben való hit.”

- Ha már a matematikánál vagyunk: $1 \times 1 \times 1 = 1$. Isten lénye azonban nem matematikai kérdés.

13. „Elképzelhetetlen, hogy Isten egyszerre legyen egy és három.”

- Hogy mi teremtmények mit *tudunk* elképzelni, azt az határozza meg, hogy *a teremtett világban* mire találunk példát. Az, hogy Isten lényéhez hasonlót itt nem találunk, *természetes*.
- Az emberi fejbe beférő „isten” azonban csak ott létezik, azaz bálvány (ApCsel 17:29).

Összefoglalás

A háromságtan tehát okkal lett és maradt a keresztény felekezetek hitvallásaiknak közös teológiai eleme, illetve a kereszténységet a keresztény háttérű „szektáktól” elhatároló kerítés. A modern egységmozgalmak is, mint a protestáns és ortodox hívőket tömörítő ökumené, illetve a protestáns nagy és kisegyházakat tömörítő evangéliumi aliansz hitvallásaiban⁴ is ez az alap.

⁴ Ld. www.meot.hu és www.aliansz.hu